

“Bunların derdi money” *

“Kadın sorunu” çerçevesinde AKP’yi düşündüğümüzde, 10 yıl önce aklımıza tek bir şey geliyordu: Başörtüsü yasağı. Bugün yine tek bir şey geliyor: Kürtaj yasağı! İlkinde AKP yasağa karşıydı, ikincisinde yasağı gündeme getiren bizzat Başbakan. Başörtüsü yasağını fiilen ve kısmen kaldırdı ama bu serbestiyi yasal bir güvenceye kavuşturmadı; başörtüsüyle kamuda çalışmak hâlâ son derece keyfi uygulamalara tâbi. Önümüzdeki seçimlerde başörtülü bir milletvekilinin Meclis’e girme ihtimali görünmüyor. Kürtaj yasağının akıbeti ise henüz meçhul...

Bu iki yasak ve AKP’nin bunlarla ilişkisi, sadece kadın politikası açısından değil, partinin merkeze yerleşmesini izlemek açısından da incelenmeye değer gibi görünüyor.

AKP’nin dinci ve gerici bir parti olarak kadınların en büyük düşmanı olduğu yolundaki 10 yıldır değişmeyen analizin sahipleri için bu, hükümetin “gerçek yüzünü” göstermesi olarak algılanmaya elverişli bir gelişme. Bu analizin politik sonucu, sabit bir AKP düşmanlığı. Bu düşmanlığı besleyecek pek çok şey var, doğrudur ama Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir biçimde, her seçimde oy oranını artırmayı başaran bir iktidar partisi var karşımızda ve galiba “en gerici, en yobaz kesimlerin temsilcisi” sıfatından daha fazlasını, biraz daha derinlikli bir analizi hak ediyor. İçlerinde çok sayıda kadının da olduğu seçmenlerin neden bu partiye oy verdiğini, bununla kalmayıp yürekten desteklediğini anlamadan, Türkiye’nin politik iklimi üzerine anlamlı bir söz söylemek mümkün değil.

AKP’nin kadınları

Siyasi Partiler ile Seçim Yasaları’nın sadece cinsiyet açısından değil, siyasal sistemin kenarlarında kalan herkesin katılımını mümkün kılacak bir demokratikleşmenin sağlanması açısından gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi talebi, Türkiyeli feminist hareket tarafından yıllardır dile getiriliyor. Dile getirilmekle kalmıyor, benim bildiğim en az dört taslak hazırlandı, her yıl düzenli raporlar oluşturuluyor ve siyasal partilere iletiliyor. Bu konu bütün partilerin gündeminde gibi görünüyor ama herhangi bir gelişme sağlanabilmiş değil. Siyasal partilerin kendi içlerinde demokrasi yok, liderler neredeyse mutlak olarak egemen ve onlar ne derse, o oluyor. Bu, AKP için özellikle böyle; en geniş (ve galiba en etkin) teşkilata sahip olmasına karşın en güçlü liderlik de onlarda ve dolayısıyla, parti içinde var olabilmek, karar organlarına seçilmek, millet-

vekili listelerine girmek, Recep Tayyip Erdoğan’ın iki dudağının arasında. Parti içindeki kadınların hareket alanını da bu belirliyor. Partinin kurucuları arasında az sayıda kadın var, bu kadınların da pek azı bu hareket alanını zorlayabilecek güce ve isteğe sahip gibi görünüyor. Bunlardan biri olan Ayşe Böhürler, Temmuz ayında gündemde geniş yer tutan “işkenceci polisin İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı’na terfi ettirilmesi” tartışmasında muhalif bir tavır alıp Başbakan tarafından susturulduğunda, “susma orucu”na girdi örneğin! AKP’li milletvekilleri Nursuna Memecan ve Mine Lök Beyaz da bu konuda muhalif açıklamalar yaptı. Parti kurucusu Fatma Bostan Ünsal kürtaj yasağına karşı olduğunu açıkladı ki bu gerçekten cesur bir çıkıştı. Ancak, partili kadınların bu türden bireysel çıkışları dışında, partinin kadın politikası üzerinde ne kadar etkili olduğu şüphe götürür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin de dahil olmak üzere (ki kendisi parti örgütünden gelen güçlü bir politikacıdır), politika belirlemekten çok, yürütülen politikaları açıklamak konumunda kalıyorlar. Bunun epey acıklı bir örneğine, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un hazırlık sürecinde tanık olduk. Şahin ve ekibinin kadın örgütleriyle uzun süren toplantılar, tartışmalar, müzakereler sonucu hazırladığı taslak, bir gece içinde değiştirildi, Meclis’ten geçen metni açıklamak ve savunmak da onlara kaldı!

Partili kadınların ciddi bir handikapı da başörtüsü yasağının tam anlamıyla ortadan kalkmamış oluşu. Refah Partisi döneminde partinin kapatılmasına kadar giden sürecin tetikleyicisinin başörtüsü yasaklarını kaldırma teşebbüsü olduğu hatırlanırsa, nasıl kritik bir alan olduğu daha iyi anlaşılır sanırım. Bu kritik konu AKP’nin kuruluşundan itibaren gündemindeydi, girdiği ilk seçimlerde de en önemli malzemelerden biriydi. Ancak AKP yönetimi, iktidarları döneminde ordunun üst yönetiminin toptan istifası gibi riskli noktalarda bile geri adım atmayacak kadar kendisini güçlü hissetmesine karşın başörtüsü yasağını kaldırmadı. Bunun yerine, özellikle üniversitelerde fiili bir serbestlik tanıdı, belediyelerde ve bazı kamu kuruluşlarında da yöneticilerin inisiyatifleriyle yasaklar kalktı. Açıkça ifade edilmekten kaçınılsa da partinin içindeki ve dışındaki başörtülü kadınlar, bunun bir tür “böl, yönet” taktiği olduğunu mırıldanıyor; parti içinde güçlü, teşkilattan gelen ve dolayısıyla özerk hareket etme ihtimalleri yüksek bazı kadınları saf dışı bırakmayı sağlayacak bir taktik. Hatta bu mırıldılar bazen şunu da söylüyor: Parti içinde kadınlar arası

Aksu Bora

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesinde öğretim üyesi olan Aksu Bora, aynı zamanda Amargi Feminist Teori, Politika Dergisi ve Ayizi Yayınları editörü. Bora’nın “Kadınların Sınıfı ve Feminizm Kendi Arasında” isimli iki kitabı var. Kendisi, “1990’larda Türkiye’de Feminizm” isimli derlemenin iki editöründen biri ve Yoksulluk Halleri, Cumhuriyette Çocuklar, Sıcak Aile Ortamı, Boşuna mı Okuduk gibi kitapların yazımına katkıda bulundu. Bora, Gündelik Hayat Kılavuzu, Şu Hain Kalplerimiz, Sarı Duvar Kağıdı, Feminist Teori, Parayla Akraba, Antropoloji Tarihi, Tohum ve Toprak gibi pek çok kitap çevirdi ya da çevrilmesine katkıda bulundu. Bora, Işık’ın annesi.

mücadelede de başı açık olanlar, başörtüsü yasağının kalkması konusunda bu sebeple çok hevesli değil.

Her şeye rağmen AKP'nin kadın milletvekillerinin, parti yönetiminde yer alan, teşkilatlarda yöneticilik yapan kadınlarının sayısı, başka partilerle kıyaslandığında daha az değil. Toplam milletvekili sayılarının yüksekliğine bağlı olarak kadın milletvekili sayıları da daha önceki rakamların hepsinin üzerinde: 45 (BDP'de cinsiyet eşitliği politikası daha etkili bir biçimde uygulandığı için onları bu "diğer partiler" kapsamında değerlendirmiyorum).

AKP'nin eşitlik anlayışı

Hemen söylemek gerekir ki AKP'nin eşitlik gibi bir nosyonu yok. Tuhaf bir biçimde, eşitlikten bahsetmeye en çok (aslında tek) yaklaştıkları yer, sınıfsal eşitlik! Bunu yapma biçimleri, eski Türk filmlerinin unutulmaz repliğini andırıyor: "Hatırlıyor musun, fakir ama gururlu bir genç vardı!" Kendilerini çok uzun bir zaman ezilmiş, horlanmış, itilip kakılmış ama sonunda adaletin tecelli etmesiyle, ayağa kalkmayı başarmış bir grup olarak tahayyül etme eğilimleri yüksek ("Yüzüstü çok süründün/Ayağa kalk, Sakarya" şiirleriyle yetişmiş bir kuşak bunlar, normaldir!). Bu "kendileri"nin sınırı değişebiliyor; kimi zaman, özellikle seçimlerden önce, Türkiye'de yaşayanların tamamına yakınına içerecek kadar genişliyor, kimi zaman partinin "çilekeş"lerini, kimi zaman da sadece Başbakan'ı içeriyor. AKP'nin mağduriyet söylemi üzerine ayrı bir yazı yazılabilir ama konumuz çerçevesinde önemli olan, eşitliği ancak uzun süre ezilmiş olmanın rövanşını alma olarak anlamlandırabiliyor olmaları. Generallerin ve onlara yakın olan eski seçkinlerin bitmek bilmez Ergenekon dalgaları sırasında sabaha karşı evleri basılarak gözaltına alınması vb. uygulamalarda hep gördüğümüz bir rövanş duygusu.

AKP'nin kurucularından biri olan Ayşe Böhürler, Temmuz ayında gündemde geniş yer tutan "işkenceci polislerin İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı'na terfi ettirilmesi" tartışmasında muhalif bir tavır alıp başbakan tarafından susturulduğunda, "susma orucu"na girdi, örneğin!

Cinsiyet eşitliğine gelince, Başbakan'ın ağzından ifade edildiği gibi, "kadın erkek eşitliği diye bir şey yok"tur! Çünkü kadınlarla erkeklerin fitratları farklıdır vb... Kadınlarla erkeklerin eşit olmadığını söylerken Cumhuriyet tarihinin en eşitlikçi yasal değişikliklerinden bazılarını da yine AKP hükümeti başardı: Ceza Kanunu'nda cinsel suçların bireye yönelik suçlar başlığı altına girmesi (daha önce aile ve toplum düzenine karşı suç kabul ediliyordu), evlilik içi tecavüzün ve cinsel tacizin kanun kapsamına alınması, bekâret kontrollerinin yargı kararına bağlanması, aile reisliğinin kalkması, evlilikte mal rejiminin kadın lehine değişmesi,

çalışma kanununda eşit işe eşit ücret ilkesinin getirilmesi 2006 yılında çıkarılan Başbakanlık Genelgesi mesela, aile içi şiddetin önlenmesinde devletin bütün kurumlarıyla taraf olduğunu ilan eden ve bunun hangi çerçevede yürütüleceğini de gösteren önemli bir metindi. Bu genelgeden sonra, 45 bin polis, aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitildi, karakollarda bir kayıt sistemi kuruldu. Kamu personeli eğitimleri Diyanet İşleri, sağlık personeli, hatta hâkim ve savcılar da içerecek biçimde genişletildi. Yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliğini dikkate alacak politikalar oluşturması ve yürütmesini teminen hazırlanan "Kadın Dostu Kentler Projesi"ni İçişleri Bakanlığı, BM ile birlikte yürütmeye başladı ve Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü gibi son derece muhafazakâr (buradaki muhafazakârlık AKP'ninkinden daha fecidir normal olarak!) bir birim de pek şikâyet etmeden bu işin parçası oldu.

Bu gelişmeleri, müzakere ve mücadele alanları olarak görüp tanımak, AKP'nin "gerçek yüzünü deşifre etmek"ten daha faydalı bir işmiş gibi geliyor bana. Diğer yandan, bütün bu gelişmelerin sınırlarının olduğunu da unutmamak elbette. Erdoğan'ın da imzaladığı bir bildirge, partinin kadın erkek eşitliği anlayışını güzelce özetliyor:

"Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele ve Dayanışma Günü"nde biz erkekler olarak kadına yönelik her türlü şiddetin acı ve ızdırıp veren, yaşam hakkını tehdit eden, temel bir insan hakkı ihlali olduğuna, toplumu derinden yaralayıp zayıflatığına, aile birliğini zedeleyip anne ve çocuk sağlığını bozan son derece önemli bir halk sağlığı sorunu olduğuna, kadına yönelik şiddetin katı töre, gelenek gibi hiçbir gerekçeyle asla meşrulaştırılamayacağına inanıyoruz. Hayat arkadaşlarımız, kardeşlerimiz, annemiz, geleceğimizi emanet ettiğimiz evlatlarımız, kadınlar bu toplumun yarısını oluşturan erkeklerle aynı haklara sahip bireylerdir. Bu nedenle kadına yönelik şiddete ortak olmayacağız, seyirci kalmayacağız. Kadına yönelik şiddete son vermek için el ele verelim. Kadına karşı şiddetle mücadelede erkekler olarak üzerimize düşen görevi yapmak üzere kararlıyız, biz de varız." (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun hazırlayıp erkek vekillere imzalatıldığı, Biz de Varız Bildirgesi)

Meclis'te Eşitlik değil de "Fırsat Eşitliği Komisyonu" adı altında kurulmasından başlayarak, hak kavramının ancak bir mazlumluk çerçevesinde anlamlandırılabilir olmasına, kadına yönelik şiddetin aileyi bozucu etkisine yapılan vurguya kadar, bu metnin ve içinde oluşturulduğu çerçevenin, feminizmin bahsettiği eşitlikle pek bir ilişkisi yok görüldüğü gibi. Dolayısıyla, AKP döneminin bütün yasal düzenlemelerini ve kamu personeli eğitimlerini de bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekir. Aynı zamanda, kendi tabanının sürekli dikkati ve uyarıları ışığında da. Bu dikkatin billurlaşmış bir örneğini, başbakanın kürtaşı cinayet saydığı yolundaki konuşmasına ilişkin bir HaberTürk gazetesi haberine yapılan yorumda bulabiliriz: "Önce zinayı neden kaldırdın, neden kanun çıkardın. Sen kadına git kiminle olmak istiyorsan ol diye kanun çıkar, ondan sonra kürtaj yasak de!" (29 Mayıs Salı, HaberTürk internet sayfası okur yorumları).

AKP'nin aile politikası

Ailenin "toplumun temel yapı taşı" olduğu yolundaki ideolojik hattın AKP tarafından çizildiğini söyleyemeyiz, tersine, şimdiki dek işbaşına gelmiş hükümetler içinde bu hattı benimsemeyeni yoktu. Ancak, AKP'nin önemli bir özelliği, "aile ne kadar önemlidir, toplumumuzun temel taşıdır" yollu sözleri hamaset düzeyinden çıkarıp, hükümet politikalarının temeli haline getirebilmiş olması. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak yeniden düzenlemek, basitçe simgesel bir girişim değildi örneğin.

AKP'nin hükümete gelişinin ilk yılında, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan'ın kadın işsizliğini "iyiye işaret" olarak yorumlamasından Başbakanın "en az üç çocuk yapın" önerisine kadar, sayısız örnekte gördüğümüz üzere, bu parti aile kavramına gönülden bağlı. Tarif ettikleri aile, en az üç çocuklu, çekirdek aile. Kadınların çalışmasına özel bir itirazları olmasa da üç çocuk doğurunca onların fiilen çalışma hayatının çeperine düşeceğini öngörmüyor olamazlar. Zaten, aileyi bir sosyal politika aracı olarak düşünmek, bazı toplumsal hizmetlerin ücretsiz olarak aile içinde (elbette kadınlar tarafından) verileceğini veri kabul etmek anlamına gelir. Burada ilginç bir nokta, aile üzerinden düzenlenecek hizmetlere belirli bir ücret vermeyi de öngörmeleri; örneğin, yatılı kurumların etkin çalıştırılmadığı saptamasından hareketle, engelli bakımının aile içinde "halledilmesi" karşılığı belirli bir ücret ödemeyi daha rasyonel buluyorlar. Dolayısıyla, ailenin bir sevgi yumağı olmadığının hem farkındalar hem de bu gerçeği veri kabul ederek politika geliştiriyorlar.

AKP'nin seçim broşürlerinde, propaganda metinlerindeki geniş ve sevgi dolu aile tablosunun politik bir karşılığı yok. Bu tabloyu bir idil olarak saklamayı, zaman zaman bakmayı sevseler de hakikatin bundan farklı olduğunu biliyorlar ve bu bilgiyle hareket ediyorlar; aileyi hamasi bir motif olmaktan çıkarıp operasyonel hale getirmeleri de ancak böyle mümkün olabiliyor. AKP döneminde sosyal harcamalar konusunda belirginleşen bir eğilim, bu harcamaların aile dolayımı üzerinden yapılıyor oluşu (bu konuda eleştirel metinler için Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu yayınlarına bakılabilir: www.spf.boun.edu.tr) ki ailenin "operasyonel" bir birim haline getirilmesinden söz ederken, bunu kast ediyorum.

Aynı zamanda, aileyi bir "özel alan meselesi" olarak bırakmama kararlılığında da AKP büyük aşama kaydetmiş görünüyor. Çocuk sayısı yalnızca bir örnek; kürtaj ve sezaryen yasağı ile ilgili tartışmaların belirginleştirdiği gibi, aile politikaları yalnızca kamu harcamaları yoluyla yürütülmüyor, doğrudan müdahale araçları da geliştiriliyor. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin aile hekimliği biçiminde yeniden örgütlenmesinden son derece gelişkin kayıt sistemlerinin oluşturulmasına kadar pek çok işaret, bize bunu gösteriyor.

Belki de aile içi şiddetle mücadele gibi feminizan politikalarını da bu çerçevede yeniden değerlendirmek, bize farklı bir resim sunabilir; AKP'nin "feministliği" üzerine söyleyecek daha ilginç şeylere kapı açabilir. Aynı zamanda, küresel dünyada

cinsiyet rejiminin yeniden düzenlenmesine paralel bir gelişme olarak AKP'nin "feministliği"ni analiz ederken de aile politikalarının merkezi önemini hatırlamamızda tutmakta yarar var. Modern kapitalizmin ve uluslar sisteminin gayet uyumlu çalıştığı modern cinsiyet rejimi (ki kamusal alan/özel alan ayrımının klasik sınırları da bu rejimin alâmetifarikasıdır) yerini küresel dünyanın yeniden düzenlenmesine, yeni perspektiflere bırakıyor. Bu yenilenmenin önemli vechesi, beden politikaları; "AKP'nin gericiliği" söylemi içinde bunu, yeni politika araçlarını ve ideolojik dili anlamak mümkün görünmüyor.

Partilerinin "ağır abisi" Dengir Mir Mehmet Fırat'ın "AKP'li kadınlar feminizmin esiri olmadılar" şeklindeki tehditvari açıklamalarını yutup oturmadılar; kendi "terbiyeleri" içinde cevapladılar.

AKP'nin feminist alerjisi ve homofobisi

AKP'nin feministliğinden söz edebiliriz elbette, tıpkı Cumhuriyet'in devlet feminizminden söz bildiğimiz gibi. Ancak, tıpkı Cumhuriyet'in feminist alerjisi gibi, AKP'nin de onlara bu türden bir alerjik reaksiyon geliştirdiğini belirtmeden geçmemek gerekir: "Feminizm lazımsa onun en iyisini de biz yaparız sevgili kardeşlerimiz!"

Kürtaj yanlısı gösterileri "feminist propagandası" olarak nitelerken Erdoğan, feminizmin aklı başında hiçbir kadının sahip çıkmayacağı türden düşük bir fikriyat olduğuna gönülden inanıyordu muhtemelen. Onun bu inancı, onun kadar gönülden mi bilmem ama partinin kadınları tarafından da paylaşılıyor gibi görünüyor. Görebildiğim kadarıyla, feministlikte merkezdeki diğer siyasal parti olan CHP'deki kadınlardan geri kalmadığı halde, feminist olmaktan onlardan daha fazla utanıyorlar gibi (CHP'liler içinde kendine "feminist" diyen de pek azdır ya, o ayrı bahis!). "Feminist değilim ama" diye başlayan konuşmalar, bu mahcubiyeti yansıtıyor ama siyasal örgütlenmeye yatkınlıkları, hareket kabiliyetlerinin yüksekliği gibi niteliklerinin de etkisiyle, ciddiye alınması gereken girişimlerinin olduğunu göz ardı edemeyiz. Partilerinin "ağır abisi" Dengir Mir Mehmet Fırat'ın "AKP'li kadınlar feminizmin esiri olmadılar" şeklindeki tehditvari açıklamalarını yutup oturmadılar; kendi "terbiyeleri" içinde cevapladılar. Bu türden parti içi tartışmalarda AKP'li kadınların kendi pozisyonlarını savunma biçimlerine bakıldığında, yeterince "derli toplu", yeterince "edepli" bir feminizm için hazır olduğu söylenebilir pekâlâ!

Ancak tartışılmaz, tartışılması teklif dahi edilemez bir konu, eşcinsel varoluş. Eşcinselliğin bir hastalık mı yoksa günah mı olduğuna henüz karar verememiş olsa da AKP için en keskin kırmızı çizgilerden belki de birincisi, LGBT hakları. Avrupa uyum sürecine daha hevesli ve hızlı bir biçimde girdikleri dönemde de bu konuyu mümkün mertebe sessizce geçiştirme eğilimindeydiler; Kadından Sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf'ın eşcinselliğin

Kadından Sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf'ın eşcinselliğin bir hastalık olduğu yolundaki açıklamasıyla partinin LGBT politikasını da net biçimde görmüş olduk. Homofobinin AKP'ye özgü olmadığı açık, ancak kendilerini hızla ve kolaylıkla uyarladığı yeni cinsiyet rejiminin Türkiye müteahhidi rolünde onları en zorlayacak alan bu gibi görünüyor.

bir hastalık olduğu yolundaki açıklamasıyla partinin LGBT politikasını da net biçimde görmüş olduk. Homofobinin AKP'ye özgü olmadığı açık, ancak kendilerini hızla ve kolaylıkla uyarladığı yeni cinsiyet rejiminin Türkiye müteahhidi rolünde onları en

zorlayacak alan bu gibi görünüyor.

Sonuç

AKP'nin kadın, aile ve beden politikalarını ne "gericilik ve yobazlık" çerçevesinde tüketebiliriz ne de küresel düzeydeki yeni politikalarla bağımsızmış gibi. Üstelik başı sonu belli, tutarlı ve bütünlüklü bir politika değil, çok parçalı, değişken parçalardan oluşan bir alanla karşı karşıyayız. Bu parçaların bütünlüğünü bir takım ideolojik hikâyeler anlatarak sağlamaya çalışan bir iktidar var karşımızda ve muhaliflerin buna gerçek muamelesi yapmaktan fazlasına ihtiyacı var. Herkesin bildiği aile sınırlarından başlayarak hikâyeyi parçalarına ayırmak, Erdoğan'ın şahsında billurlaşan "büyük ağabeyin" bu toplumda yaşayan kadınlar ile erkeklerin hangi arzularına, hangi umutlarına, beklentilerine cevap verdiği sorusunu hiç unutmadan, bunları onların taşıyıcısı olanları hep hesaba katarak ilerlemek gerekiyor.

Dipnot

1. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Haziran 2012'de Diyarbakır'da halka hitaben yaptığı konuşmadan.